

„A tradicionális kegyesség védelmet nyújt”

A hazai vallási helyzet elemzése

Felekezetek a népszámlálási adatok tükrében

Magyarországon a 2001. évben tartott népszámlálás vallási helyzetre vonatkozó adatait 2002 augusztusában tette közzé – külön kiadványban – a Központi Statisztikai Hivatal. (5. füzet: *Vallás és felekezet*. Bp., 2002.) Eszerint az ország lakosságának (alig több mint 10 millió) 75%-a vallásosnak mondta magát. Az összeírás kérdéseinek megfogalmazását már heves vita előzte meg, mert a hivatalos népszámlálás kezdete (1870) óta 1949-ig a vallásra, a felekezeti hovatartozásra vonatkozó válaszadást szinte „kötelezően” előírták. Az elmúlt több mint 50 éven át lebonyolított népszavazások kérdőívei viszont a vallásra vonatkozó kérdést nem tartalmazták, míg a legutóbbi (a 14.) nem tette ugyan kötelezővé a válaszadást és nem határozta meg a felekezeti hovatartozás kategóriáit, de lehetővé tette a személyes döntésű önbesorolást.

Eszerint az ország lakosságának zöme (7 600 000 fő) valamelyik valláshoz tartozik, míg 25%-a (2,5 millió ember) vagy megtagadta a válaszadást, vagy „vallástalannak” tartja magát. Az összeírás érdekessége és egyben meglepetése, hogy a válaszadók 260 vallást, illetve felekezetet jelöltek meg. Az ország lakosságának többsége (5,3 millió fő) római katolikusnak (görög katolikusnak további 269 ezer) tekinti magát. A reformátusok 1 623 ezren, az evangélikusok pedig 304 ezren vannak. Az izraeliták csak alig 13 ezret tesznek ki, bár ők nagy tartózkodással válaszoltak.

A magát vallásosnak mondók több, mint 99%-a a „történelmi”, azaz hagyományos egyházakhoz (római katolikus, református és evangélikus) tartozónak érzi magát. Figyelemre méltó érdekessége ennek a friss statisztikának az, hogy a keleti keresztyénység, az ortodoxia elenyészően csekély számú, s még tovább oszlik nemzetiség szerint; van magyar, bolgár, görög, orosz, román, szerb ortodox közösség. Azt is hangsúlyozni kell, hogy Magyarországon – eltérően Közép-Kelet-Európa volt szocialista országaitól – a görög katolikusok nem kényszerültek csatlakozni az ortodox egyházhoz, hanem változatlanul a római katolikus egyház egyházmegyéjeként élnek ma is. A magyar protestánsok közösségei – akik Közép-Kelet-Európában a legnagyobb vallási kisebbséget képezik – elérik a 2 milliót. Most csupán emlékeztetünk arra, hogy a szomszédos államokhoz (Románia, Ukrajna, Szlovákia, Horvátország, Kis-Jugoszlávia) került országrészekeken igen jelentős számú protestáns és római katolikus magyarság él, amely lelkileg és szellemileg nem szakadt el az anyaegyházaktól. Megbízható szakértői vélemények szerint a magukat vallásosnak mondók csupán 15-20%-a gyakorolja ténylegesen a vallását, ami Magyarországon ma így is 1,5 millió személyt jelöl. A 7,5 millió és a kb. 1,5 millió közötti tömeg nagy részét az *ünnepi* (karácsony, húsvét) és *alkalmi*

(keresztelés, esküvő, temetés) *kereszténynek képezik*. A népszámlálás vallási adatai tehát semmiképpen sem tükrözik a hit mélységét és minőségét. Már itt megjegyzendő, hogy a politikai fordulatnak később ebben az összefoglalásban is érintett vallási törvénye által előírt hivatalos regisztráció 136 felekezetről tud, eltérően a népszámlálásban megjelent 260 vallástól. A hivatalosan nyilvántartott vallások száma 1989-ben bekövetkezett politikai fordulat óta robbanásszerűen megnőtt. Akkor összesen 35 vallást (egyházat, felekezetet) regisztráltak hivatalosan, amíg most számuk már 136.

Történelmi egyház: egy fogalom háttéréről

Magyarországon az Alkotmány szerint az egyház az államtól elválasztva működik [60. §. (22) bekezdés]. Az egyház és állam viszonya hazánkban is eltér a más országokban érvényes szabályoktól. Bár a törvények kimondják a vallások jogi egyenlőségét, de a viszonynak nincs egyetemes, minden európai ország által elfogadott modellje.

A rendszerváltás során alkotott 1990. évi IV. törvény „a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról” gyakorlati alkalmazásával kapcsolatos parlamenti és társadalmi viták a közvélemény érdeklődésének az előterébe állították a „történelmi egyház” kifejezést. Ennek a fogalomnak igen messzire, évszázadokra visszanyúló és bonyolult előtörténete van. Csak az általános magyar és egyháztörténeti visszapillantás fényében lehet választ keresni arra a kérdésre, hogy a demokratikus jogállam – bár a modern fejlődés eredményeként az állam és az egyházak elválasztásának elvén áll – miért viszonyul különleges módon azokhoz az egyházakhoz, amelyeknek intézményeit támogatja. A kettősség kitűnik az említett törvény preambulumból, amely kimondja, hogy (eltérően a volt diktatúra államától) „a magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek a társadalom kiemelkedő fontosságú értékhordozó és közösségtéremtő tényezői”. Jóllehet az egyházak és vallások a magyar törvények előtt egyenlők, mégis – a „történelmi egyházak” címszó alatt – mintha egyesek „egyenlőbbek” lennének. Ennek az ellentmondásnak feloldását csak akkor lehet megkísérelni, ha vázlatos egyházi jogi áttekintést adunk – még a „túlegyszerűsítés” vádját is vállalva. A magyar államiság több mint ezeréves történetét hét szakaszra osztjuk:

A magyar államalapítástól – a királyság létrehozásától – a mohácsi vészig (1001–1526)

Az európai államiság kiépítése a kereszténység felvételével párhuzamosan történt. Első királyunknak, Szent Istvánnak azzal a döntésével indult ez, amellyel a kereszténység nyugati ágát honosította meg. Ő nemcsak II. Szilveszter pápától kapott koronát, hanem a magyar királyokat évszázadokon át a pápák által kinevezett esztergomi vagy kalocsai érsekek koronázták meg. A történészek ugyan hangsúlyosan jelzik azt, hogy a kereszténység keleti ágával, az ortodoxiával (Bizánc) is ápolt Magyarország nemcsak államiságának kezdetén, hanem később is eleven kapcsolatokat. De az államrend kiépítése és megszilárdítása a Nyugat-Európában kulcsszerepet játszó római katolikus egyház keretei között történt. Évszázadokon át a legmagasabb állami hivatalokat – nem kimondott elv szerint, de mégis – katolikus egyháziakkal töltötték be. Egyházi mélt-

tóságok kétségtelenül viseltek magas közéleti, politikai, bírói, katonai, diplomáciai tisztségeket. Sőt, volt olyan jelentős középkori királyunk is, Könyves Kálmán (1068–1116), aki maga is római katolikus püspök volt. A magyar szentek hosszú sorából kiemelkedik Szent István, Szent László, Szent Margit, Szent Erzsébet – hogy csak néhányat említsünk. Ők mind, sok mással együtt az egyre erősödő magyar állam és katolikus egyház összenövéséről tesznek tanúságot.

Mohácstól a Türelmi Rendeletig (1526–1782)

A középkori magyar állam bukása után idegen uralkodók – a Habsburgok – kerültek az ország élére. Másrészt a török hódoltság és a reformáció a 16. század elejétől kezdve merőben más viszonyokat teremtett. Az ország keleti felében és Erdélyben a magyar nemzeti függetlenség védelmezői az erdélyi fejedelmek lettek. Bocskay István (1557–1606), Bethlen Gábor (1580–1629), I. Rákóczi György (1593–1648) a katolikus–protestáns küzdelemben fontos tényezővé váltak. A bécsi (1606), majd a linzi (1645) béke nemcsak a magyar protestánsok vallásszabadságát és nemzeti függetlenségét biztosította, hanem a protestáns Nyugat-Európa számára is fontos események voltak. A Mohács után három részre szakadt ország nyugati részén a római katolicizmus és a Habsburg-uralom összefonódása a katolikus egyházat „államvallássá” tette. Ennek mintegy ellensúlyozására az erdélyi fejedelmek az új hit védelmezői (defensor religionis) lettek és a protestantizmus, közelebről a kálvinizmus „kvázi államvallásként” rendezkedett be ezeken a területeken. A 150 évig tartó török uralom felszámolásával a Habsburg királyság megszilárdult és az egykori török hódoltsági területeket és Erdélyt visszahódított részekként kezelte. A 17. század elején megindult ellenreformáció idején mindkét fél meghatározó szerepet játszott: a reformáció irányzata inkább szenvedő, az ellenreformáció irányzata inkább győztes. A protestánsoknak a magyar nemzet életében játszott szerepe az ellenreformációval való szembenézést is jelentette. Minderről a gyászévtized (1671–1681) és a gályarabság (1675) beszél ékesen éppúgy, mint a rendi alkotmányosságért vívott számos küzdelem. Annyit mindenképpen elértek a magyar protestánsok, hogy a 18. századi, vértelen ellenreformáció idején is megőrizték a magyar kultúrának egy markáns, a katolikusénál több szempontból önállóbb formáját.

A Türelmi Rendeletől a kiegyezésig (1782–1867)

Nagyrészt a felvilágosodás hatására kezdett kibontakozni rendkívül vontatottan az, ami a szabadságharc rövid idején ölthetett testet. Az 1848. évi XX. törvénycikk rendezni óhajtotta, a kor felvilágosult szellemének megfelelően, a protestánsok és általában valamennyi egyház „törvény előtti egyenlőségét”. A szabadságharc bukása (1849) és az azt követő abszolutizmus (1850–1867) a törvény megvalósítását lehetetlenné tette.

A kiegyezéstől a monarchia széthullásáig (1867–1918)

A „kiegyezéssel” (1867) – történelmi szaknyelven – a dualizmus kialakulásával érkezett el annak az ideje, hogy lépcsőzetesen és megkésve ugyan, de mégis fontos egyházpolitikai intézkedésekre kerüljön sor. Ezeknek a parlamenti döntéseknek a lényege az volt, hogy a római katolikus egyház befolyását, hatalmi túlsúlyát és gazdagságát ellen-

súlyozandó mindenekelőtt a „klasszikus” protestáns egyházak – a református és evangélikus – hatalomba való beemelése történjen meg. Az 1868. évi LIII. törvénycikk bevett vallásnak nyilvánította a római katolikus, a református, az evangélikus, az unitárius és az ortodox egyházakat. Fokozatosan és növekvő mértékben részesültek a protestáns felekezetek államsegélyben „kulturális és szociális tevékenységük támogatása” címén, főleg iskolarendszerük kiépítése érdekében. A felsőházi tagságról az 1885. évi VII. törvénycikk rendelkezett és helyet adott 13 rangidős protestáns egyházi vezetőknek. Az 1894. évi XXXI. törvény kötelezővé tette a „polgári házasságot” és létrehozta az „egységes házassági jogot”. Az 1894. évi XXXII. törvény a gyermekek vallását (hogy nemek szerint kövessék szüleik hitét) mondta ki. Az 1894. évi XXXIII. törvény pedig az állami anyakönyvezésről szólt. A zsidó vallás 1895-ben lett „bevett” vallás az LII. törvénycikk által. A vallásszabadságról 1895. évi LIII. törvénycikk intézkedett. Az 1912. évi XXXVI. törvénycikk az evangélikusoknak Pozsonyban, a reformátusoknak Debrecenben lehetővé tette hittudományi karok egyetemi jellegű átszervezését. Ebben a sorozatban lett „elismert” vallás a baptista 1905-ben, a mohamedán pedig 1916-ban. Nem túlzás azt állítani, hogy a két egyház – az evangélikus és a református – a dualizmus évtizedeiben lett a kiegyezésig önfenntartó egyházból államsegélyekkel támogatott egyházzá. Erre az időszakra vonatkozik Ravasz László csípős megjegyzése arról, hogy „így lettek a reformátusok és az evangélikusok másodosztályú államvallássá”.

A trianoni Magyarország a II. világháború végéig (1920–1945)

Ebben a negyedszázadban bontakozott ki, szökkent szárba a dualizmus egyházpolitikájának magvetése. Fájdalmas történelmi tény, hogy a törvény által el nem ismert egyházak – de még az „elismertek” is – súlyos jogsérelmeket szenvedtek, nem utolsósorban a „bevett” vallások képviselői részéről.

A II. világháború végétől a rendszerváltásig (1945–1990)

Változást a II. világháború elvesztése nyomán kialakult viszonyok hoztak. Az 1947. évi XXXIII. törvénycikk „a felekezeteket teljesen egyenjogúaknak” nyilvánította és megszüntette a különbséget a bevett és az elismert vallások között. 1948-ban került sor az egyre keményebb diktatúrává váló állam és a két nagy protestáns egyház közötti „egyezményekre”. A római katolikus egyház 1950-ben kényszerült hasonló „egyezmény” aláírására. E radikális és kíméletlen intézkedések következtében az egyházakat megfosztották sok évszázados iskolarendszerüktől és anyagi bázisaiktól. Az 1956-os forradalmi események világossá tették, hogy nem érvényesül a vallások elhalásával kapcsolatos marxista szemlélet. Az 1956-ot követő, fokozatosan „puha diktatúrává” váló rendszer a három „t” gyakorlatát valósította meg: a tiltott egyházakból lassan megtűrt, sőt minimálisan támogatott egyházak lettek.

A rendszerváltás óta eltelt időszak (1990–2002)

Már a rendszerváltás legelején elkerülhetetlen lett új törvényt alkotni a fenti vázlatos áttekintésből is kivilágló, összetett és bonyolult kérdésben. Így született meg az 1990. évi IV. törvénycikk. Az új, demokratikus állam az egyházak tekintetében „teljes körű

kárpótlást” akart megvalósítani. Hamar kiderült azonban, hogy ez csak részben lehetséges. Az eltelt több mint egy évtized alatt felszínre kerültek a hányatott magyar történelmi múltnak olyan mozzanatai, amelyek máig hatnak és élnek a társadalmi tudat mélyén, jóllehet az összefüggések nem válhattak ismertekké. Tovább bonyolítja a kérdést, hogy a különböző vallásügyi törvények a történelmi Magyarország más-más területeire vonatkozóan születtek. Az 1990. évi IV. törvény gyakorlati alkalmazása során máig egymásnak feszül két elem: az egyház–állam viszony hosszú évszázados, sőt évezredes hagyománya, valamint az európai fejlődés gyümölcse, a „teljes lelkiismereti és vallásszabadság”. Ez persze minden európai országban így van, de különösen érzékeny üggyé lett a „létezett szocializmus” országaiban. A két tényező közötti egyensúly keresése az ökumenizmus legnagyobb kihívása. A hazánkban többségi római katolikus egyház számára a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) gyökeres változásai új helyzetet teremtettek. Ezeket a változásokat tudatosítani és az egy-keresztény egyház felekezetei közötti megbékélést munkálni, a „megbékélő különbözőségeket” látni, vagy „különbségek megbékélését” elősegíteni valamennyi egyház missziói feladata napjainkban.

Összegzésül tehát azt mondjuk, hogy a „történelmi egyház” megjelölés azokat a keresztény egyházakat illeti meg, amelyeknek kiemelkedő személyiségei és intézményei szerepet játszottak a magyar államiság és a nemzet sorsdöntő eseményeiben. Nem privilégiumról, hanem nagyobb kihívásról és súlyosabb felelősségről van szó. A „nem történelmi” egyházaknak – és felekezeteknek – nem kevesebb a joga, mint a történelmieké. Múltjuk ugyan kisebb, de a társadalmi életben való megjelenésüknek nincs akadálya. Viszont hosszabb időre van szükségük ahhoz, hogy történelmiekké legyenek. Az előttük álló időben azonban kiépíthetik közéleti intézményeiket és fölzárkózhatnak a mostani történelmi egyházakhoz. Ha mégis van félreértés, elsősorban abból folyik, hogy történelmi felekezetek alatt gyakran csupán az iskolafenntartó történelmi felekezeteket értik. Azonban az unitárius egyház és az ortodoxia – kis létszáma miatt – egyelőre nem tart fenn iskolát. Mégsem lenne helyes, ha kétségbe vonnánk történelmi voltukat. Igaz, hogy a „történelmi egyház” megjelölés nem jogi kategória, de a fentiekben nagyon vázlatosan adott történelmi áttekintésből is kiderül, hogy áttételesen jogi kihatásokkal is együtt járt a nemzet életében vállalt feladatok betöltése.

Európai normák és magyar hagyományok

Alapjában véve nálunk is két pilléren nyugszik az egyház (egyházak, felekezetek) és az állam kapcsolatrendszer. Egyrészt az *európai normákon*, amelyeket leghitelesebben az Európa Tanács e tárgyban hozott határozatai és ajánlásai tükröznek. (Az Európai Unió és az Európai Parlament eddigi határozatainak ismertetésére itt nincs mód.) Ennek az összeurópai testületnek legutóbbi ajánlásai (9399 sz., 2002. márc. 27.) foglalkoznak a „közép-kelet-európai helyzettel”. Ez a dokumentum az elmúlt 15 évben az Európa Tanács által közzétett különböző állásfoglalásokra épül. Célja az, hogy „hozzájáruljon a harmonikus viszony kiépítéséhez a vallási intézmények és az államok között”. Mind-

ezt az alapvető emberi szabadságjogok pl. mint „a lelkiismereti és vallásszabadságnak, vallási türelemnek és a korábbi vallási üldözések minden formája elítélésének, az egyéni és közösségi vallásgyakorlat biztosításának” megvalósítása érdekében teszik.

Az Európa Tanács felemelte szavát (1412-es ajánlása 1999-ben) „a szekták illegális tevékenységére vonatkozó ügyekben” is. A fentiekben említett legutóbbi dokumentum megállapítja, hogy „a szocialista utódállamokban a vallási fejlődést fundamentalista és szélsőséges tendenciák jellemzik”, melyeknek során „vallási jelszavak és szervezetek a militáns nacionalizmus és sovinizmus szolgálatába próbálják állítani a vallást”. A terület egyházai (vallásai) „szembekerültek a pluralista társadalom vallási különbözőségeinek erőteljes megjelenésével, az újonnan érkezett misszionáriusokkal és az új vallási mozgalmakkal”. Fokozódott a feszültség egyrészt „a demokrácia és az emberi jogok alapelvei, másrészt a nemzeti kulturális, etnikai és szellemi identitás között, és a vallási megosztottság nagyon veszélyes akadályt képez az egyesült Európa felé vezető úton”.*

A magyarországi vallási helyzetet másrészt az évezredes (protestáns esetben fél évezredes) *igen erős társadalmi hagyomány* jellemzi. Az európai jogrend és a nemzeti hagyomány ötvözetének sajátos példája a rendszerváltás legelején hozott törvény, amely „A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról” címet viseli (1990/IV.). Ez a törvény kiemelkedő részét képezi a tizenkét évvel ezelőtti gyökeres politikai változásnak, amennyiben úgy alkalmazkodik az európai normákhoz, hogy egyidejűleg meg akarja őrizni az ország sajátos vallási és kulturális hagyományait. Ebben gyökerezik az a látszólagos ellentmondás, miszerint a hagyományos történelmi egyházak újra szociális, nevelési és egészségügyi intézményrendszert építettek ki jelentős költségvetési támogatással. A kishagyházak vagy az új „vallási mozgalmak” és a „szekták” ilyen támogatásban alig vagy nem részesülnek. Természetesen az említett törvényből az állami intézkedések egész sora következett, amelyet külön kiadványban 2001-ben tettek közzé (*Az egyházakra vonatkozó hatályos jogszabályok gyűjteménye* címen). A kérdés körül folytatott, némelykor igen heves politikai viták az elmúlt tizenkét év során jól mutatják, hogy a törvényben érvényesülő két szempontnak (az európai jogrend és a magyar hagyomány) mikor, melyik elemére tették a nagyobb hangsúlyt, illetve hogyan fejeződött ki a felfogásbeli különbség a parlamenti demokrácia játékszabályai szerint. Megjegyzendő, hogy ez az ügy is a politikai pártok közötti versengés egyik eszköze lett, tehát nem tekinthető közvetlenül vallási kérdésnek. Mindenesetre a törvény – többszöri módosítási kísérlet ellenére – megalkotása óta változatlanul érvényes most is, ami az esetleges felülvizsgálatát, illetve módosítását nem teszi szükségtelemmé.

* Úgy tűnik, hogy az Európa Tanács bajosan ötvözi az óvatosságot a hitelképességgel. Már Nyugaton is volt némi feszültség, mert az európai norma kissé mást asszociál katolikus hátterű déli és protestáns hátterű északi fülekben. Nagy kérdés, hogy a keleti és a nyugati keresztyénség közti – sokkal nagyobb – különbséget át tudják-e hidalni olyan normákkal, amelyek talán nem is túlságosan őszinték. Nevezük néven, akit illet: az ortodoxia joggal veti vissza a „militáns nacionalizmus” körüli nyafogást, amikor a homályos hátterű, külföldről pénzelt, a saját hagyományok iránt minimális megértést sem mutató csoportokat nem éri ugyanolyan kemény kritika. – A szerk.

A felekezeti kapcsolatokról: két fölmérés tanulságai

Országos jellegű friss felmérés készült az elmúlt év szeptembere folyamán a magyarországi vallási helyzetről, ami ugyan nem tudományos igényű és nem teljesen pontos, de mégis mutatja a tendenciákat. Ez az elemzés protestáns lelkipásztorok (evangélikus és református) tapasztalatait dolgozza fel és tükrözi véleményüket. A felmérés során elkerülhetetlenül foglalkozni kellett a Magyarországon „kisegyházaknak” nevezett (baptista, metodista, adventista, pünkösdista) felekezetekkel, illetve különböző néven jelentkező válfajaikkal. Kitekintéssel kellett lenni a többségi, római katolikus egyházzal való kapcsolatok alakulására is. Különösen nehéz kérdés az új vallási mozgalmakkal való kapcsolat. Megjegyzendő, hogy egyes, igen agresszív közösségeik már a „puha diktatúra” időszakában – az 1980-as évek közepétől – viszonylagos vallásszabadságot, illetve hivatalos bejegyzést kaptak. Szinte lehetlenné teszi a megközelítőleg pontos áttekintést az 1990. évi IV. törvénynek az az intézkedése, hogy a megyei bíróságoknál történt bejegyzéseket nem szükséges központilag összesíteni. Ezért is – más-más elnevezéssel – némelykor ugyanarról a felekezetről vagy vallási közösségről lehet szó. Azt sem ellenőrzi senki, hogy a szabályok szerint bejegyzett vallási közösség valóban gyakorolja-e most is vallását és hogyan. Sőt, a megszűnését sem tartják nyilván, éppúgy, mint a be nem jegyzett közösségek működését sem ellenőrzi senki, mert az említett törvény megtiltja az „egyházak ellenőrzésére” állami szerv létrehozását.

A fentiekben jelzett kereteket figyelembe véve megállapítható, hogy különösen két olyan vallási közösség működik, amelyek körül heves viták és feszültségek alakultak ki.

Az egyik egy sajátosan magyar jelenség, amely a „Hit Gyülekezete” nevet viseli. Ennek a vonzóereje főleg a fiatal, érvényesülni akaró, középértelmiségi rétegekre jelentős. Sajátosan vegyül benne a protestáns jellegű „bibliai hagyomány”, a látványos amerikanizmus és a nyugat-európai pluralista társadalom reklámfogása. Vezetőlelkésze egy kilépett, volt római katolikus teológiai hallgató. Főleg Budapesten, valamint a nagyobb vidéki városokban vonz tömegeket. De diktatórikus vezetése szakadáshoz vezetett, és a gátlástalan módszerek ellen tiltakozva, egyik csoportjuk kivált. Itt csak annyi jegyezhető meg, hogy a nagy történelmi egyházak iránt magatartásuk nemcsak elutasító, hanem élesen támadó, sőt gyűlölködő. Talán éppen ezért a médiumok némelyike kiemelkedő figyelemmel kíséri tevékenységüket. Így például: az ATV csatorna, amely vasárnaponként sugározza látványosságokban nem szűkölködő kultuszukat.

A másik, az egész országot behálózó rendkívül agresszív vallási közösség, a már régóta (eleinte illegálisan) működő, de a rendszerváltás előtt bejegyzett „Jehova Tanúi”. Ennek a közösségnek erőszakos misszionáriusai mindenütt rendszeresen megjelennek. A társadalom többsége által elutasított módszereik ismertek.

Hasonlóképpen aktív missziói tevékenységet fejtenek ki a mormonok (Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza). Az ő esetükben az angol nyelv tanulása és többféle iskolaszervezés bizonyul hatásos eszköznek. A moonista hívek megjelenését, különböző közösségeik létrehozásának kísérleteit gyülekezeteink igen szórva nyosan tapasztalják. A „keleti vallások” közül működnek apró buddhista és iszlám csoportok is. Számuk azonban elenyészően csekély. Mégis megjegyzendő, hogy a „Hare

Krisna” mozgalom egyik európai központja Magyarországon van. Látványos felvonulásaikkal, könyvterjesztéseikkel és szociális jellegű akcióikkal a médiában némelykor feltűnő helyet kapnak. Viszont vannak az országban olyan térségek, ahol egyáltalán nem tudnak róluk. A „Szcintológia Egyház” próbálkozásai tulajdonképpen nyomon követhetetlenek, mivel ezek a szigorú titoktartás, az angol nyelv tanítása, az iskolaszervezés és különféle gazdasági vállalkozások formájában tapasztalhatók.

A „Hit Gyülekezete” és a „Jehova Tanúi” mellett a harmadik – jóval kisebb jelentőségű – „agresszív szektának” nevezhető közösség a „Krisztus Szeretete Egyház”, amely elszórta, „csodás gyógyító” ígéreteivel próbál híveket szerezni.

Összefoglalóan azonban megállapítható, hogy tartósan még egyetlen szekta (új vallás?) sem tudott megerősödni. A protestáns lelképászorok véleménye az, hogy „a tradicionális kegyesség védelmet nyújt” és „a nagy felekezetekhez képest elenyésző a szekták és az új vallási mozgalmak követőinek száma, némely helyen nemcsak jelentéktelenül kevés, hanem nem is létező” – olvassuk több beszámolóban.

Elmondható, hogy a kisegyházak egy része (baptisták, metodisták) részt vesznek a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának munkájában. Másik részük – számos kis csoport – nincs benne ugyan az Ökumenikus Tanácsban, de tagja a Magyar Bibliatársulatnak és ebben a keretben együttműködik a reformátusokkal és az evangélikusokkal: itt az adventisták, az Élő Isten Gyülekezete, az Unitárius Egyház, az Evangéliumi Pünkösdi Közösség, valamint a Keresztyén Testvérgyülekezetek említendőek név szerint.

A római katolikusok részéről egyértelműen megállapítható a *lassú ökumenikus nyitás*. Egyre szélesebb körben vesznek részt az ökumenikus rendezvényeken, főleg az „Egyetemes Imahét” alkalmain, noha nem tagjai a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának. A felmérés során több válaszoló azt jelzi, hogy „római katolikus ökumenizmus plébánosfüggő”. Mindenképpen szükséges azonban hangsúlyozni, hogy óvatos ökumenikus nyitásról kell beszélni, amit a protestánsok (akik több mint fél évszázada hivatalosan részt vesznek a világméretű ökumenikus mozgalomban) még mindig bizonyos bizalmatlansággal vagy fenntartással szemlélnek.

A fentiekben jelzett protestáns tájékozódást kiegészítendő mély merítésű vizsgálatot végzett az Ökumenikus Tanulmányi Központ római katolikus munkatársa a római katolikus plébániák és plébánosok körében. Ezeknek az ország minden területéről érkezett felméréseknek legfontosabb eredményei a protestánsok tapasztalataival nagymértékben megegyeznek:

A római katolikus egyházközségekben általában az *egész ország területén lassú és pozitív ökumenikus elmozdulás érzékelhető*. Ennek ellenére a felmérés során adott nyilatkozatok arra mutatnak, hogy a római katolikus egyházközségek óvatosabbak és tartózkodóbbak, mint a klasszikus protestáns (evangélikus, református) gyülekezeti tagok és lelkészek. Az évenként megtartott ökumenikus imaheti alkalmak, bár a helyi plébánosoktól és a protestáns lelkészektől függően változóak, mégis egyre szélesebb körben érnek el hívő római katolikus egyháztagokat és plébánosokat. Ugyanakkor megállapítható, hogy az ökumenikus érdeklődésű ún. kisegyházakkal (baptista, metodista, adventista) szemben a többségi római katolikus egyház közösségeinek nagyobbak a

fenntartásai, mint az evangélikus és református egyházközségekkel kapcsolatban. Ennek ellenére vannak már olyan kivételes esetek, amikor velük kapcsolatban is enyhe nyitás tapasztalható. Ez fokozottan érvényes a baptista egyházi közösségek vonatkozásában. A legdinamikusabb az ökumenikus együttlét Budapesten éspedig a fiatalok, főleg az egyetemisták csoportjai között.

A legagresszívebb „missziót” a „Hit Gyülekezete” és a „Jehova Tanúi” folytatják. A fővárosban azonban a kép rendkívül változatos, mert minden vallási csoport – még a sátánisták is – megjelennek, de bizonyos idő múltán eltűnnek és más jellegű „vallások” jelentkeznek. Elszórtan tapasztalható a plébániák területén is nálunk eddig ismeretlen felekezeteknek a missziója: „Apostoli Egyház”, „Kvékerek”, „Biblia szól” közösség. Nagyon ritkán észlelik az „új kijelentés” vallásainak (moonisták, mormonok) megjelenését. A nagyobb városokban, mint Szeged, Debrecen, Miskolc, Pécs, Győr elszórtan a szcientológia is próbálkozik. A keleti vallások közül legmarkánsabban a „Hare Krisna” jelent meg.

Döntő jelentőségűek a főpapok – bíboros, érsekek, püspökök – ökumenikus gesztusai, nem utolsósorban a vallási sajtó és a többi média híradásai. Nagy befolyást gyakorolnak a világegyház, főleg II. János Pál pápa ökumenizmusra vonatkozó megnyilatkozásai. A legtöbb katolikus közösségben a „nem bántjuk egymást” türelmes magatartás érvényesül, illetve az ökumenizmus szelleme ilyen formákban jut kifejezésre.

Nagyméretű a tájékoztatatlanság és a hiteles információ hiánya. „A posztkommunista tudatlanság sűrű ködként borítja az emberek értelmét” – jelzi az egyik plébános.

A főváros mellett a nagyobb városokban, sőt egyes falvakban is – az ökumenikus imahét alkalmain túl – kialakultak, illetve formálódásban vannak egyes munkaterületeken a rendszeres lelkészi találkozók. Megindultak – bár még csak elszórtan – a közös esketési szertartások is. Természetesen a kép nagyon vegyes és pontosan megrajzolhatatlan, mert állandóan változik, de a fő irányzatot mégis hűen érzékelteti. A többségi egyház plébániáin és közösségeiben folyó gondolkodás vázolója azért is pontatlan, mert a felmérés kérdéseire is csupán az ökumenikusan viszonylag nyitott plébánosok adtak választ.

Összegzésül azt mondhatjuk, hogy a pluralista társadalomnak a politikai fordulat nyomán történt kialakulása a történelmi egyházakat az elmúlt évtized első felében ugyan mélyen megrázta, sőt „pánikba ejtette”, de ez a félelem – amely különböző, de mégsem általános védelmi, sőt missziós akciókhoz is vezetett – az elmúlt tizenkét év második felében csökkent, feloldódott, sőt mára eltűnt.

Vallási térképünk ma

A szektahelyzet Magyarországon annyiban „európai”, hogy szinte minden vallási ágazat megtalálható. A tipologizálás érdekében megállapítható, hogy öt kategóriába lehet sorolni a vallásokat.

1. *A hagyományos keresztyén felekezetek:* római katolikus, ortodox, református, evangélikus, unitárius. Jelen vannak azonban más, kevésbé ismert változatok is, mint az

Apostoli Egyház, Ókatolikus Egyház stb. A kegyességi irányzatok az egyes felekezeten belül is nagy eltérést mutatnak, sőt a „kisegyházakban” szakadásokhoz is vezetnek. A vallási térkép ezért rendkívül tarka.

2. A *pseudo egyházak* (az új kijelentés vallásai): „Jehova Tanúi”, „Hit Gyülekezete”, mormonok, moonisták.

3. *Keleti vallások*, melyek között az aktivitás sorrendjét tekintve megemlítendő a „Hare Krisna”, a buddhisták és az iszlám. Követők azonban, ahogy fentebb mondtuk, nagyon kevesen vannak.

4. Az új *filozófiai irányzatok*: a szcientológia (elsősorban álcázva, főleg a sikerre törekvő érdeklődési körökben tapasztalható), működését azonban a rejtőzködés miatt igen nehéz nyomon követni. A „New Age” próbálkozásairól nincs jelzés.

5. Az „*ősmagyar vallások*”: szakértők véleménye szerint ebben a vonatkozásban sem lehet jelentősebb fejleményről beszélni.

A témával foglalkozók egyértelmű véleménye szerint a legkülönbözőbb új vallási mozgalmakhoz, illetve szektákhoz tartozók száma a mai Magyarországon nem lépi túl az összlakosság 1,5-2%-át, azaz legfeljebb a 200 ezer főt. * „Hódításuk” első renden a divatossá vált „vallásosságnak”, a spirituális vákuumnak és a „keresésnek”, valamint a gazdasági elszegényedésnek tulajdonítható.

A magyarországi vallási helyzetet tekintve kimondható, hogy

- félelemre és pánikra ugyan nincs ok, de a folyamatos figyelésre, az elemzésre és a tájékoztatásra nagy szükség van. A történelmi, hagyományos egyházak (római katolikus, református, evangélikus) nem működtetnek szektaszakértőket. Két egyházilag nem hivatalos intézmény azonban van: a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszéke (római katolikus háttérrel), az Ökumenikus Tanulmányi Központ (protestáns, főleg református és evangélikus háttérrel), amelyben részt vesznek a római katolikusok, az ortodoxok és a kisegyházak is. Ez utóbbi fontos tájékoztató és elemző tanulmányokat jelentetett meg a szektakérdésben. Nem szerénytelenség némelyre utalni.

Protestánsok – kisegyházak – szekták (1991. december)

„Senki titeket meg ne tévesszen...” (1992. december)

„Új vallások” a bibliai hit mérlegén (1994. június)

Őrizkedjünk az „idegen tanításoktól” (1995. december)

A téma iránti érdeklődésre jellemző, hogy ezeket a tanulmányokat külön kötetben még kétszer kellett kiadni: 1996-ban „Minden vallás egyház?” címmel és 2000-ben a „Jubileum vagy világvége?” című kötetben.

Az európai országok állam–egyház viszonyának alakulásáról – ugyancsak az Ökumenikus Tanulmányi Központ kezdeményezéséeként – a Theológiai Szemle 1999. évi számaiban egész sorozatot olvashattunk; de nemzetközi ökumenikus konferenciát is szervezett a Tanulmányi Központ 1997-ben (szeptember 21–25.), amelynek anyaga angol és német nyelven is megjelent.

* Részünkről némileg túlzásnak tartjuk a kettőszázezres létszámot. Azonban itt is hangsúlyozzuk, hogy az új vallások hívei nagyobb részben nem költözték felekezeti hovatartozásukat a népszámláló biztosokkal. – A szerk.

- Nagy hiba lenne a pluralista társadalom kialakulása miatt a szektakérdésben féltelmet kelteni, de a nemzetközi és hazai viszonyok folyamatos elemzése, értékelése és figyelemmel kísérése elkerülhetetlen a tájékozódás érdekében.
- Valószínűleg szükség lesz a fentiekben röviden érintett vallásügyi törvény (1990/IV.) módosítására az elmúlt 12 év tapasztalatainak felhasználásával.